

ANNA ZELLMMA

KOMPETENCJE EMOCJONALNE NAUCZYCIELA RELIGII JAKO WARUNEK SKUTECZNEJ KATECHIZACJI MŁODZIEŻY

Katecheta – jak wynika z dotychczasowych badań – w dużej mierze nadaje kształt aktywności edukacyjnej dzieci i młodzieży w szkolnym nauczaniu religii nie tylko przez podprowadzanie do odkrywania określonej wiedzy o Bogu i człowieku, ale także przez własny styl nawiązywania i podtrzymywania relacji interpersonalnych z uczniami¹. Pozawerbalny przekaz wartości płynący z osobowości katechety jest w stanie pośrednio oddziaływać na myśli, wolę, uczucia wychowanka, przekształcając zakres ludzkich doświadczeń. Dlatego warto podjąć analizę zmierzającą do pozyskania odpowiedzi na pytanie: jak kompetencje emocjonalne nauczyciela religii warunkują skuteczną katechizację młodzieży?

Spośród całości zagadnień związanych z wyżej postawionym problemem szczególnie ważne dla teorii i praktyki katechetycznej wydają się być cztery kwestie:

- 1) charakterystyka psychologiczno-pedagogiczna kompetencji emocjonalnych nauczyciela religii;
- 2) przydatność kompetencji emocjonalnych nauczyciela religii w pracy katechetycznej z młodzieżą;

Dr ANNA ZELLMMA – adiunkt Katedry Katechetyki i Pedagogiki Religii na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; adres do korespondencji: ul. Dziewanny 1/1, 11-041 Olsztyn, tel. (089) 52-39-443; email: anna.zellma@uwm.edu.pl

¹ Zob. i por. np. A. G ó r s k a. *Katecheta, ale jaki?* „Katecheta” 42:1998 nr 2 s. 54-56; A. K r e k o r a. *Jaką osobowość katechety cenią uczniowie?* „Zeszyty Formacji Katechetów” 2:2002 nr 3 s. 11-14; S. K u l p a c z y Ń s k i. *Aktualny i postulowany obraz katechety.* „Seminare” 13:1997 s. 59-66; U. S e r e d y n. *Wpływ osobowości katechety na kontakty z uczniami.* „Zeszyty Formacji Katechetów” 1:2001 nr 4 s. 53-58; M. S o n d e j. *Osobowość katechety.* W: *Struktury pedagogiczne w katechezie.* Red. M. Śnieżyński. Kraków 2001 s. 19-30.

3) wpływ świadomości emocjonalnej nauczyciela religii na skuteczność procesu katechizacji młodzieży;

4) wykorzystanie kompetencji emocjonalnych w toku lekcji religii.

Tak zaplanowane analizy należy zorientować na przyszłość, a także na to, co w najbliższym czasie może pojawić się w katechizacji młodzieży.

1. CHARAKTERYSTYKA PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNA KOMPETENCJI EMOCJONALNYCH NAUCZYCIELA RELIGII

W literaturze psychologicznej i pedagogicznej można znaleźć wiele znaczeń nadawanych kompetencjom emocjonalnym² Najczęściej termin ten stosuje się do określenia osiągnięć związanych z umiejętnością wyraźnej percepcji, oceny i wyrażania emocji oraz zdolnością dostępu do uczuć i ich wyzwalania w sytuacjach, w których mogą wspomagać procesy edukacyjne, szczególnie myślenie i wykonywanie zadań, pozwalając osiągnąć wybrany cel³

Istotną właściwością kompetencji emocjonalnych jest możliwa do zaobserwowania przez innych oraz powtarzana wiedza i umiejętności nauczyciela religii, niezbędne do odpowiedniego funkcjonowania w różnych zdarzeniach edukacyjnych wywołujących emocje⁴ Dlatego autentyczne kompetencje emocjonalne nauczyciela religii zawierają kilka obszarów umiejętności. Koncentrują się one wokół:

1) świadomości własnego stanu emocjonalnego, uwzględniającej możliwość odczuwania jednocześnie wielu emocji i ich rozpoznawania w chwili, gdy ogarniają katechetę;

2) zdolności do pozytywnego radzenia sobie z awersyjnymi lub przykrymi emocjami poprzez uspokajanie się, otrząsanie ze smutku, niepokoju i irytacji;

² Zob. i por. np. S. E. H a m p s o n. *Inteligencja społeczna*. W: *Encyklopedia Blackwella. Psychologia społeczna*. Red. A. S. R. Manstead, M. Hewstone, S. T. Fiske, M. A. Hong, H. R. Reis i in. Warszawa 2000 s. 165; P. K w i a t k o w s k i. *O kształtowaniu umiejętności emocjonalnych i emancypacyjnych w środowisku szkolnym*. „Warsztaty Polonistyczne” 1998 nr 4 s. 61; N. S i l l a m y. *Słownik psychologii*. Poznań 1994 s. 104-105.

³ J. D. M a y e r, P. S a l o v e y. *Czym jest inteligencja emocjonalna?* W: *Rozwój emocjonalny a inteligencja emocjonalna*. Red. P. Salovey, D. J. Sluyter. Poznań 1999 s. 44, 57.

⁴ S. Ł a b e n d o w i c z. *Kształtowanie osobowości katechety*. W: *Dydaktyka katechezy*. Cz. I. Red. J. Stala. Tarnów 2004 s. 255, 259-260, 266-277.

3) umiejętności dostrzegania opartych na wskazówkach sytuacyjnych i ekspresyjnych emocji uczniów oraz empatycznego i współczującego zaangażowania w ich doświadczenia emocjonalne;

4) znajomości słownictwa i wyrażań związanych ze stanami emocjonalnymi oraz zdolności ich zastosowania podczas ukazywania własnych doświadczeń emocjonalnych;

5) zdolności nawiązywania i podtrzymywania związków z uczniami, także pozytywnego wpływu na ich emocje;

6) rozumienia, że zewnętrzne zachowanie może nie odpowiadać wewnętrznemu stanowi emocjonalnemu nauczyciela, jak też ucznia;

7) świadomości, że własne zachowanie związane z wyrazem emocji może wpływać na innych i branie tego pod uwagę w interakcjach z uczniami⁵

Ważna jest także świadomość nauczyciela religii, że zarówno jego, jak też uczniów strategie radzenia sobie z emocjami są po części warunkowane jakością dotychczasowych doświadczeń związanych z przeżywaniem i komunikowaniem własnych emocji⁶

Wśród wielu cech charakterystycznych dla kompetencji emocjonalnych katechety na szczególną uwagę zasługuje zdolność włączenia przez katechetę nowych doświadczeń i informacji o emocjach do istniejących już struktur i ich świadomego wykorzystania w różnych sytuacjach edukacyjnych⁷ Właściwość ta wymaga dopełnienia o predyspozycje związane z kreatywnością nauczyciela religii, które znajdują ukonkretnienie w otwartości na podmiotowość i twórczy rozwój ucznia, na nowości i innowacje w zakresie radzenia sobie ze stresem i konfliktami towarzyszącymi pełnieniu misji katechetycznej, jak też w gotowości ich pozytywnego rozwiązania⁸

Odznaczający się kompetencją emocjonalną nauczyciel religii posiada nie tylko rozległą wiedzę o emocjach, ale także wykazuje postawy i przekonania potrzebne do budowania pozytywnych relacji z uczniami oraz wspomaganie ich w rozpoznawaniu własnych potrzeb i podejmowaniu pracy nad sobą. Zgodnie z tym założeniem nauczyciel religii ma być najpierw świadomy własnych emocji i motywów działania oraz zdolny do wykazywania spójnych logicznie poglądów i przekonań, określających jego odniesienie do Boga,

⁵ Tamże s. 61-62; M a y e r, S a l o v e y, jw. s. 97-105.

⁶ Tamże s. 110.

⁷ Tamże.

⁸ M. D a g i e l. *Kompetencje osobiste nauczycieli i możliwości ich rozwijania. Uwagi na marginesie*. W: *Dylematy wczesnej edukacji*. Red. D. Klus-Stańska. M. Suświłło. Olsztyn 1998 s. 322.

samego siebie i uczniów⁹ Wymaga to jednak samorefleksji, krytycznej analizy uwarunkowań własnej posługi katechetycznej i uświadomionej pracy nad sobą, która oparta na współdziałaniu z łaską Bożą, pozwala osiągać zrównoważoną, przejawianą w życzliwym nastawieniu do siebie i do świata zewnętrznego, dojrzałość emocjonalną¹⁰

2. PRZYDATNOŚĆ KOMPETENCJI EMOCJONALNYCH NAUCZYCIELA RELIGII W PRACY KATECHETYCZNEJ Z MŁODZIEŻĄ

Priorytetowym zadaniem nauczyciela religii pracującego z młodzieżą jest inspirowanie, wspieranie, ukierunkowywanie poszukiwań wychowanków i towarzyszenie im w odkrywaniu prawdy, połączone z autentycznym świadectwem wiary¹¹ Koncentrowanie się na tych aspektach wymaga nie tylko merytorycznych i dydaktycznych kompetencji, ale także sprawności pedagogicznego współdziałania z młodzieżą, wzbogaconych kompetencjami emocjonalnymi.

Znajomość i akceptacja własnych emocji, jak też umiejętność ich werbalizowania oraz zdolność do dostrzegania emocji uczniów i empatycznego zaangażowania w doświadczenia emocjonalne młodzieży pozwala katechecie komunikować je z jednoczesnym poszanowaniem godności każdego ucznia. Ułatwia też zrozumienie postaw i zachowań wychowanków oraz skuteczniejsze wspieranie ich w rozwoju osobowym¹² Dzięki zrozumieniu własnych emocji, jakie powstają w określonych sytuacjach, katecheta może zadbać o kształtowanie w sobie takich umiejętności emocjonalnych, które służą wytworzeniu na lekcji religii atmosfery zaufania i życzliwości, jak też pozwalają doświadczyć uczniowi akceptacji i zrozumienia. Jednocześnie wykazuje on

⁹ Ł a b e n d o w i c z, jw. s. 282-283.

¹⁰ K. N y c z. *Formacja katechetów*. „Zeszyty Formacji Katechetów” 1:2001 nr 4 s. 8-14.

¹¹ Są to priorytetowe zadania i role katechety pracującego ze współczesną polską młodzieżą. Zostały one wyakcentowane m.in. przez autorów *Dyrektorium katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce* i *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Zob. *Konferencja Episkopatu Polski. Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*. Kraków 2001 s. 31-40, 132-134; *Konferencja Episkopatu Polski. Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Kraków 2001 s. 60 (dalej cyt.: PPK).

¹² I. C e l a r y. *Posługa katechety w szkole*. „Nauczyciel i Szkoła” 2003 nr 1-2 s. 299-300.

większą zdolność postrzegania uczuć katechizowanej młodzieży i wnioskowania o ich przeżyciach, nawet gdy uczniowie przejawiają tendencję do maskowania własnych emocji.

Empatyczne reagowanie nauczyciela religii sprzyja wsłuchiwaniu się w przeżycia uczniów, odczuwaniu i myśleniu wraz z nimi i porozumiewaniu się¹³ Uzdalnia do wczuwania się w sytuacje katechizowanych osób, by zrozumieć ich myśli, zamiary i uczucia, bez zatracenia własnego sposobu myślenia i przeżywania¹⁴ Katecheta, wczuwając się w uczucia, poglądy i przekonania uczniów, w ich radości i bóle, może wykazywać nie tylko większe, odpowiednie do ich potrzeb zainteresowanie problemami, niepokojami, radościami, ale także poznać i rozumieć subiektywne przekonania i stany uczuciowe wychowanków, dokonywać ich poprawnej oceny, by następnie tworzyć sytuacje edukacyjne, które służą osiągnięciu porozumienia, łagodzeniu konfliktów i inspirowaniu uczniów do aktywnego udziału w lekcjach religii¹⁵ Brak kompetencji emocjonalnych u nauczyciela religii często jest odczytywany przez młodzież jako niezdolność do dostrzegania inności każdego ucznia, jak też nieumiejętność zrozumienia wychowanka i prowadzenia dialogu. W konsekwencji osłabia zaangażowanie młodzieży, wywołuje w niej opór, agresję i bierność wobec proponowanych przez katechetę wartości¹⁶

Im bardziej nauczyciel religii jest otwarty w dojrzałym komunikowaniu własnych odczuć i doświadczeń, tym bardziej jego uczniowie przekonują się, że jest on osobą zdolną do współodczuwania, aktywnego wsłuchiwania się w wypowiedzi młodzieży, jak też do spokojnego i łagodnego, bez przejawów zniecierpliwienia, agresji, niepewności lub lęku, porozumiewania się z uczniami¹⁷ Otwartość katechety w pracy z młodzieżą sprzyja realizacji społecznych i indywidualnych potrzeb uczestników spotkań katechetycznych. Doprowadza do dostrzegania emocji innych osób oraz do słuchania i rozumienia. Może też okazać się istotna dla nabywania nowych i porządkowania dotychczasowych doświadczeń katechizowanych uczniów.

¹³ R. C i c h y. *Empatia jako mechanizm regulujący zachowanie człowieka*. „Nowa Szkoła” 1985 nr 5 s. 298-299.

¹⁴ M. D z i e w i e c k i. *Asertywność i empatia a wychowanie*. „Zeszyty Formacji Katechetów” 1:2000 nr 1 s. 51-63.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ L. J a r z ą b e k. *Kompetencje pedagogiczno-osobowościowe katechetów w ich ocenie oraz w opinii uczniów*. W: *Struktury pedagogiczne w katechezie* s. 67.

¹⁷ Tamże.

3. WPŁYW ŚWIADOMOŚCI EMOCJONALNEJ NAUCZYCIELA RELIGII NA SKUTECZNOŚĆ PROCESU KATECHIZACJI MŁODZIEŻY

Kompetencje emocjonalne nauczyciela religii wpływają na szereg edukacyjnych kontaktów interpersonalnych. Pierwszym elementem warunkującym pozytywny wpływ kompetencji emocjonalnych katechety na procesy edukacyjne w szkolnym nauczaniu religii jest świadomość własnych emocji w chwili, gdy ogarniają nauczyciela, oraz zdolność ich rozumienia i kierowania tymi emocjami. Nauczyciel religii, zwracając uwagę na stany uczuciowe, jest zdolny do zrozumienia ich, a następnie świadomego regulowania oraz skutecznego działania. W toku zajęć katechetycznych, mimo złego nastroju czy negatywnych emocji, potrafi też rozpoznawać emocje uczniów, wczuwać się w ich doświadczenia i nawiązywać relacje, w których token wpływa na sferę afektywną uczniów.

Nauczyciel religii postrzegający siebie jako osobę świadomą własnych emocji i szeregu związanych z tym umiejętności zwraca przede wszystkim uwagę na rozwiązywanie problemów, jakie powstają w toku katechizacji młodzieży. W zdarzeniach konfliktowych przyjmuje aktywną postawę i stara się motywować uczniów do dialogu i współpracy. Zachęca ich także do skutecznego wywiązywania się z nałożonych zadań katechetycznych¹⁸

Niejednokrotnie samoświadomość emocjonalna wspomaga tworzenie pozytywnych relacji nauczyciela religii z młodzieżą oraz współpracę i dzielenie się własnymi doświadczeniami. Jednocześnie przyzwala na wzajemne poznanie się uczestników lekcji religii, bez przekraczania granicy przyzwoitości ingerencji w prywatność nauczyciela religii i uczniów oraz przeistaczania się tych relacji w sferę towarzyską¹⁹

Świadomość emocjonalna chroni nauczyciela religii przed inwazyjnością kontaktu w relacjach interpersonalnych z młodzieżą, które charakteryzują się ograniczeniem wewnętrznej autonomii katechizowanych uczniów poprzez podporządkowanie, emocjonalne uzależnienie, kompleks niższości, poczucie winy i wstydu czy też instrumentalne traktowanie. Młodzieży umożliwia natomiast rozwijanie własnego „ja” i wzmocnienie samooceny. Rozmowy o emocjach i dojrzałe reagowanie nauczyciela religii w sytuacjach trudnych pozwalają

¹⁸ D. G o l e m a n. *Inteligencja emocjonalna w praktyce*. Poznań 1999 s. 56-57.

¹⁹ U. O s t r o w s k a. *Relacje interpersonalne w edukacji jako przedmiot badań*. W: *Aksjologiczne aspekty relacji interpersonalnych w edukacji*. Red. U. Ostrowska. Kraków 2002 s. 128.

uczniom dostrzec zarówno dużą zmienność uczuć i ich pozytywny wpływ na funkcjonowanie społeczno-religijne, jak też uczyć się spostrzegania zdarzeń z różnych perspektyw, nie tylko osobistej, ale także w świetle Ewangelii²⁰

Dojrzałość emocjonalna nauczyciela religii może pomóc młodzieży w akceptacji wartości religijnych poprzez wiązanie treści katechetycznych z życiem codziennym. Katecheta wykorzystuje bowiem emocje własne i młodzieży do poszukiwania odpowiedzi na nurtujące i stawiane przez nią pytania. Prowadząc dialog z uczniami, umożliwia im doświadczenie własnej niezależności emocjonalnej, zaangażowanie w poszukiwaniu prawdy, a przez to autentycznie aktywne uczestnictwo w zajęciach katechetycznych oraz wspomaga w precyzowaniu własnych uczuć i ich interpretacji. W tym kontekście możliwe staje się motywowanie młodzieży do argumentowania własnych opinii, zajmowania własnego stanowiska, a następnie ukazywanie chrześcijańskiego stylu życia, co służy nabywaniu przez młodzież umiejętności integrowania doświadczenia i wiary²¹

4. WYKORZYSTANIE KOMPETENCJI EMOCJONALNYCH W TOKU LEKCJI RELIGII

Opisany wpływ kompetencji emocjonalnych nauczyciela religii na skuteczność katechizacji młodzieży wymaga posługiwania się odpowiednimi metodami i technikami dydaktyczno-wychowawczych. Najczęściej odbywa się to wtedy, gdy nauczyciel religii wzmacnia pozytywne zachowania uczniów, organizuje doświadczenia młodzieży, wywołuje antycypację następstw zachowań społeczno-moralnych, motywuje wychowanka do pracy nad sobą, podejmuje werbalne i pozawerbalne komunikowanie się oraz organizuje współdziałanie uczniów w grupie rówieśniczej.

Katechizowana młodzież potrzebuje uznania. Pragnie doświadczać, że jest kochana przez Boga i wychowawców, także katechetę, mądrą miłością. Jednocześnie potrzebuje potwierdzenia dla podejmowanych wysiłków, np. tych związanych z zaangażowaniem w zajęcia katechetyczne. Tylko wtedy, gdy

²⁰ Kongregacja do Spraw Duchowieństwa. *Dyrektorium ogólne o katechizacji*. Poznań 1998 nr 152 (dalej cyt.: DOK).

²¹ PPK s. 60.

doświadcza miłości i akceptacji od nauczyciela religii, potrafi podejmować trud rozwoju ukierunkowany na zajmowanie dojrzałej postawy wobec własnych emocji oraz właściwego wykorzystania własnych afektów w rozpoznawaniu przyczyn niekorzystnych sytuacji i ich eliminowaniu²². Dlatego ważną umiejętnością jest życzliwe wyrażanie aprobaty dla zachowania uczniów²³, pochwała i uznanie, przejawiane w formie werbalnej lub pozawerbalnej. Katecheta może np. wyrazić bezpośrednio gratyfikację, sygnalizując uczniowi swe zadowolenie z racji jego osiągnięć związanych z zachowaniem w toku lekcji religii czy aktywnym poszukiwaniem rozwiązania problemu, jak też przejawiając ufne spojrzenie, uśmiech²⁴.

W praktyce katechetycznej kompetencje emocjonalne znajdują wyraz w toku zajęć, które pozwalają nabywać młodzieży nowe doświadczenia w zakresie zabarwionych emocjonalnie relacji z nauczycielem religii i rówieśnikami przy jednoczesnym uświadamianiu uczniom, że konstruktywne zachowania przynoszą w konsekwencji pozytywne następstwa, a destruktywne narażają na konflikty zewnętrzne i wewnętrzne. Działania takie wiążą się ze stwarzaniem katechizowanym okazji do odkrywania kłopotliwych sytuacji i sposobów radzenia sobie z emocjami, jakie one wywołują, aby mogli wypróbować nowe metody samokontroli i opanowania emocji²⁵.

Wiąże się z tym także wywoływanie antycypacji następstw zachowań społeczno-moralnych. Polega ono na modyfikacji sposobu widzenia sytuacji przez młodzież. Jest ukierunkowane na zmianę percepcji danego zdarzenia z wyraźnym oddzieleniem emocji, by następnie skoncentrować swoją uwagę na problemie. Niezbędna jest tu pomoc dojrzałego emocjonalnie katechety, który potrafi inicjować i prowadzić dyskusję w celu wspomagania młodzieży w odkryciu właściwego rozumienia danej sytuacji i konstruktywnych sposobów jej rozwiązania. Takie działania wymagają uzupełnienia o elementy dramowe, trening relaksacyjny, ekspresję plastyczną i muzykoterapię. Wejście młodzieży w określone role społeczne, dokładne odtwarzanie wydarzeń, podejmowanie ćwiczeń psychofizycznych, uzewnętrznianie swych przeżyć za pomocą rysowania, malowania, odpowiedzi na odsłuchaną muzykę pozwala

²² M. D z i e w i e c k i. *Psychopedagogiczna formacja katechetów*. „Zeszyty Formacji Katechetów” 1:2001 nr 4 s. 32-33.

²³ J. M a s t a l s k i. *Zarys teorii wychowania*. Kraków 2002 s. 174.

²⁴ M. Ł o b o c k i. *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków 2004 s. 250-251.

²⁵ M. D z i e w i e c k i. *Cele i metody wychowania chrześcijańskiego*. „Zeszyty Formacji Katechetów” 2:2001 nr 1 s. 78-79.

katechizowanej młodzieży analizować określone zachowania osób, aby lepiej poznać swoje reakcje²⁶

Kompetencje emocjonalne są także potrzebne nauczycielowi religii podczas werbalnego i pozawerbalnego komunikowania się z młodzieżą. Dają możliwość autentycznego spotkania, któremu towarzyszy skupienie uwagi na myślach, uczuciach i doznaniach uczniów, akceptacja, szacunek oraz wymiana informacji i doświadczeń. Uzdalniają nauczyciela religii do właściwego używania słów, reagowania i oddziaływania na różne zdarzenia edukacyjne. Wpływają na istotny element komunikacji katechety z młodzieżą, jakim jest postrzeganie rzeczywistości, czyli percepcja zjawisk, ludzi, zdarzeń i wartości. Od sposobu, w jaki nauczyciel religii widzi i wyobraża sobie świat, zależy to, jak będzie się w nim orientować i organizować postępowanie z młodzieżą. W samym centrum tych procesów katechetycznych jest dialog, rozumiany jako „postawa [...], która [...] polega na stałej gotowości do zrozumienia, zbliżenia się i w miarę możliwości współpracy z innymi”²⁷ Nauczyciel religii nie przystępuje do rozmowy z gotowym schematem jej przebiegu, lecz wykazuje kreatywność, zdolność do słuchania argumentów i przekonań młodzieży – mimo różnic w ich postawach i poglądach – oraz udziela wsparcia wychowawczego. Często działania te zostają wzmocnione dykcją, natężeniem i intonacją głosu oraz pozawerbalnymi środkami ekspresji emocjonalnej, takimi jak np. sygnały związane z tzw. mową ciała (gesty, mimika, różne postacie kontaktu dotykowego i wzrokowego emitowane bezwiednie lub ze świadomą intencją przekazywania określonej informacji), stylem zachowania (sposób chodzenia, siadania, stania, stopień rozluźnienia), wyglądem i ubiorem²⁸ „Kompetentny katecheta potrafi uzupełniać i wzmacniać przekaz słowny odpowiednim «językiem ciała» [...] tak, aby były zgodne z przekazywaną treścią”²⁹ W ten sposób wzmacnia wypowiediane przez siebie słowa. Dzięki kompetencjom emocjonalnym katecheta wykazuje także umiejętność dekodowania komunikatów niewerbalnych i werbalnych młodzieży oraz posługiwania

²⁶ R. Ch a ł u p n i a k. *Asertywność i komunikacja katechety – w kierunku społecznej formacji katechetów*. W: *Dzisiejszy katecheta. Stan aktualny i wyzwania*. Red. J. Stała. Kraków 2002 s. 252-255; M a s t a l s k i, jw. s. 171-179; Ł o b o c k i, jw. s. 234-261.

²⁷ R. Ch a ł u p n i a k. *Katecheza jako komunikacja interpersonalna*. W: *Ut misterium paschale vivendo exprimatur*. Red. T. Dola, R. Pierskała. Opole 2000 s. 510.

²⁸ Interesujące analizy na ten temat prowadzi m.in. Z. Rębiś w: *Komunikacja niewerbalna w szkole*. „Przysposobienie Obronne – Obrona Cywilna w Szkole” 1998 nr 5 s. 277-278.

²⁹ E. O s e w s k a. *Zastosowanie modeli komunikacji interpersonalnej w katechezie*. „Katecheta” 48:2004 nr 1 s. 8.

się nimi w celu rozpoznawania autentycznych postaw i spontanicznych reakcji, które często są wyrażane nieświadomie. Wszystko to ułatwia nauczycielowi religii zrozumienie młodzieży i planowanie dostosowanych do aktualnej sytuacji edukacyjnej zadań dydaktyczno-wychowawczych. Młodzieży pozwala natomiast na swobodne mówienie o sobie, własnych przeżyciach i doświadczeniach, skłaniając jednocześnie do osobistej refleksji, jak też poszukiwania tego, co służy miłości Boga i bliźniego.

Jednym z kluczowych obszarów wykorzystywania przez nauczyciela religii kompetencji emocjonalnych jest organizowanie współdziałania uczniów w grupie rówieśniczej poprzez wzajemne zbliżenie i lepsze poznanie się uczniów i nauczyciela, tworzenie szeregu sytuacji społecznych – symulacyjnych – ułatwiających zrozumienie procesów, które zachodzą między współdziałającymi osobami. Podejmując wspólne działanie, uczniowie występują względem siebie i wobec nauczyciela religii w roli podmiotowej, dzielą się własnym doświadczeniem, pomagają sobie w rozwiązywaniu własnych problemów i dylematów, wspierają siebie w trudnej sytuacji, jak też wspomagają w zrozumieniu siebie i innych, poszerzając jednocześnie świadomość ludzkiego przeżywania różnych problemów i wyrażania własnych emocji³⁰ Nauczyciel religii jest tu osobą animującą grupę katechetyczną. Jego umiejętności emocjonalne zostają spożytkowane dla dobra katechizowanej młodzieży, która obserwując sposób pracy katechety, jego styl życia i działania oraz sposoby radzenia sobie z grupą, jak też uczestnicząc w zajęciach wielostronnie aktywizujących uczniów, może przeżywać, wyrażać, przyjmować informacje zwrotne, przemyśleć i ulepszać własne sposoby reagowania w różnych sytuacjach życiowych³¹

ZAKOŃCZENIE

W obecnej rzeczywistości edukacyjnej kompetencje emocjonalne nauczyciela religii wydają się jednym z istotnych elementów wspomagających skuteczną katechizację młodzieży. Świadczą o tym, że katecheta, dostrzegając własne i uczniów emocje, podejmuje działania pozwalające uczestnikom interakcji edukacyjnych odkrywać i manifestować swoją osobowość niepowtarzal-

³⁰ Chalupek. *Asertywność i komunikacja katechety* s. 246-249.

³¹ Jarząbek, jw. s. 66-77.

ność, zachęcając ich do przezwyciężania własnych słabości i pomagając w odkrywaniu środków, które wspomagają osiągnięcie dojrzałości emocjonalnej.

Skuteczność wpływu kompetencji emocjonalnych nauczyciela religii na efektywność katechizacji młodzieży zależy nie tylko od siły i sprawności jego umysłu, ale także od umiejętności rozpoznawania własnych emocji i ich poprawnego komunikowania, od empatii i asertywności. Katecheta powinien być osobą niezwykle komunikatywną, zdolną do porozumiewania się z młodzieżą poprzez aktywne słuchanie i towarzyszenie w rozwoju osobowym. Dzięki autentycznemu katechecie uczniowie znajdują wsparcie dla określania własnej tożsamości i wypracowywania dojrzałych reakcji emocjonalnych. Są też motywowani do podejmowania pracy nad sobą. Mają możliwość udziału w różnych, aranżowanych przez nauczyciela religii, sytuacjach społecznych, stymulujących rozwój inteligencji emocjonalnej.

Świadomość emocjonalna nauczyciela religii i związane z tym zdolności bezwzględnie wpływają na jakość katechizacji. Umożliwiają nawiązanie odpowiednich relacji z uczniami, właściwy sposób odkodowywania informacji przekazywanych przez uczniów oraz konstruktywną współpracę. Konieczne jest tu jednak połączenie teoretycznego, merytorycznego oraz praktycznego przygotowania katechetów celem uzdolnienia ich do odpowiednich działań wychowawczych.

W tej perspektywie wszelkie poczynania związane z doskonaleniem nauczycieli religii winny zmierzać w kierunku osobowościowego rozwoju i psychologicznego przygotowania do pracy katechetycznej z młodzieżą. Pomocne mogą okazać się tu:

1) twórcze korzystanie z różnych informacji oraz opanowanie sztuki dostrzegania, określania i rozwiązywania problemów młodzieży;

2) udział w różnych warsztatach psychoedukacyjnych w celu rozwijania racjonalnego myślenia, empatii, optymizmu pedagogicznego, odpowiedzialności, partnerskiego odniesienia do uczniów, kultury osobistej, umiejętności wyrażania swego osobowego „ja” i dostrzegania osobowej inności uczniów, jak też poznawania ich poprzez dialog, komunikowania się z młodzieżą i pomagania jej w nabywaniu zdolności konstruktywnego radzenia sobie z emocjami, konfliktami, trudnościami;

3) rekolekcje dla katechetów z indywidualnym towarzyszeniem duchowym i elementami rozeznawania duchowego.

Takie rodzaje formacji ludzkiej i chrześcijańskiej nauczyciela religii stwarzają możliwości do kształtowania w sobie otwartości na ucznia i umiejętności podejmowania dialogu, z wyraźną świadomością siebie, swoich emocji, potrzeb, pragnień, oczekiwań. Katecheta, który zwraca uwagę na to, co Bóg

od niego oczekuje w danej sytuacji, co się z nim dzieje i jakie emocje nim kierują, jest zdolny do wspomaganie młodzieży w integralnym, osobistym rozwoju, zmierzającym w kierunku osiągnięcia takich cech psychicznych, które sprzyjają odpowiedzialności za własne reakcje emocjonalne i realizacji przykazania miłości w życiu codziennym.

BIBLIOGRAFIA

- C e l a r y I.: Posługa katechety w szkole. „Nauczyciel i Szkoła” 2003 nr 1-2 s. 296-306.
- C h a ł u p n i a k R.: Asertywność i komunikacja katechety – w kierunku społecznej formacji katechetów. W: Dzisiejszy katecheta. Stan aktualny i wyzwania. Red. J. Stala. Kraków: WAM 2002 s. 252-256.
- C h a ł u p n i a k R.: Katecheza jako komunikacja interpersonalna. W: Ut misterium paschale vivendo exprimatur. Red. T. Dola. R. Pierskała. Opole 2000 s. 501-514.
- C i c h y R.: Empatia jako mechanizm regulujący zachowanie człowieka. „Nowa Szkoła” 1985 nr 5 s. 298-302.
- D a g i e l M.: Kompetencje osobiste nauczycieli i możliwości ich rozwijania. Uwagi na marginesie. W: Dylematy wczesnej edukacji. Red. D. Klus-Stańska. M. Suświłło. Olsztyn Wyd. WSP 1998 s. 321-325.
- D z i e w i e c k i M.: Asertywność i empatia a wychowanie. „Zeszyty Formacji Katechetów” 1: 2000 nr 1 s. 49-64.
- Cele i metody wychowania chrześcijańskiego. „Zeszyty Formacji Katechetów” 2:2001 nr 1 s. 64-82.
- Psychopedagogiczna formacja katechetów. „Zeszyty Formacji Katechetów” 1:2001 nr 4 s. 27-46.
- G o l e m a n D.: Inteligencja emocjonalna w praktyce. Poznań: Media Rodzina 1999.
- G ó r s k a A.: Katecheta, ale jaki? „Katecheta” 42:1998 nr 2 s. 54-56.
- H a m p s o n S. E.: Inteligencja społeczna. W: Encyklopedia Blackwella. Psychologia społeczna. Red. A. S. R. Manstead. M. Hewstone. S. T. Fiske. M. A. Hong. H. R. Reis [i in.]. Warszawa: Jacek Santorski & CO 2000 s. 165-166.
- J a r z ą b e k L.: Kompetencje pedagogiczno-osobowościowe katechetów w ich ocenie oraz w opinii uczniów. W: Struktury pedagogiczne w katechezie. Red. M. Śnieżyński. Kraków: Wyd. Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej 2001 s. 63-77.
- Konferencja Episkopatu Polski. Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce. Kraków: WAM 2001.
- Konferencja Episkopatu Polski. Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce. Kraków: WAM 2001.

- Kongregacja do Spraw Duchowieństwa: Dyrektorium ogólne o katechizacji. Poznań Pallotinum 1998.
- K r e k o r a A.: Jaką osobowość katechety cenią uczniowie? „Zeszyty Formacji Katechetów” 2:2002 nr 3 s. 11-14.
- K u l p a c z y ń s k i S.: Aktualny i postulowany obraz katechety. „Seminare” 13:1997 s. 59-66.
- K w i a t k o w s k i P.: O kształtowaniu umiejętności emocjonalnych i emancypacyjnych w środowisku szkolnym. „Warsztaty Polonistyczne” 1998 nr 4, s. 60-63.
- Ł a b e n d o w i c z S.: Kształtowanie osobowości katechety. W: Dydaktyka katechezy. Cz. I. Red. J. Stala. Tarnów: Biblos 2004 s. 249-301.
- Ł o b o c k i M.: Teoria wychowania w zarysie. Kraków: IMPULS 2004.
- M a s t a l s k i J.: Zarys teorii wychowania. Kraków: Wyd. Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 2002.
- M a y e r J. D., S a l o v e y P.: Czym jest inteligencja emocjonalna? W: Rozwój emocjonalny a inteligencja emocjonalna. Red. P. Salovey, D. J. Sluyter. Poznań REBIS 1999 s. 23-70.
- N y c z K.: Formacja katechetów. „Zeszyty Formacji Katechetów” 1:2001 nr 4 s. 5-14.
- O s e w s k a E.: Zastosowanie modeli komunikacji interpersonalnej w katechezie. „Katecheta” 48:2004 nr 1 s. 4-13.
- O s t r o w s k a U.: Relacje interpersonalne w edukacji jako przedmiot badań. W: Aksjologiczne aspekty relacji interpersonalnych w edukacji. Red. U. Ostrowska. Kraków: IMPULS 2002 s. 107-138.
- R ę b i ś Z.: Komunikacja niewerbalna w szkole. „Przysposobienie Obronne – Obrona Cywilna w Szkole” 1998 nr 5 s. 277-278.
- S e l e d y n U.: Wpływ osobowości katechety na kontakty z uczniami. „Zeszyty Formacji Katechetów” 1:2001 nr 4 s. 53-58.
- S i l l a m y N.: Słownik psychologii. Poznań: Wydawnictwo „Książnica” 1994.
- S o n d e j M.: Osobowość katechety. W: Struktury pedagogiczne w katechezie. Red. M. Śnieżyński. Kraków: Wyd. Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej 2001 s. 19-30.

EMOTIONAL COMPETENCE OF A RELIGION TEACHER AS A CONDITION OF EFFICIENT CATECHIZATION OF YOUNG PEOPLE

S u m m a r y

A religion teacher has the leading place among the factors conditioning efficient catechization of young people. His personality and pedagogical competence determine realization of the assumptions of religion teaching at school, at the same time determining the quality of his relations with the pupils. In the area of this educational-didactic influence a special place is occupied by the teacher's ability to have insight into his own emotions and to express them in a mature way, as well as to understand affective states of the educated youths.

The analyses undertaken in the article attempt obtaining an answer to the question: what kind of emotional competence of a religion teacher conditions effective catechization of young people? In connection with the study problem formulated in this way the author tried to show the following items: 1) psychological-pedagogical characteristics of a religion teacher's emotional competence; 2) usefulness of this competence in catechetic work with young people; 3) the influence of a religion teacher's emotional awareness on efficiency of the process of catechization of young people. Attention was also paid to the possibilities of using emotional competence in the course of a religion lesson by the catechist.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: nauczyciel religii, kompetencje emocjonalne nauczyciela religii, dojrzałość emocjonalna nauczyciela religii, katechizacja młodzieży.

Key words: religion teacher, religion teacher's emotional competence, religion teacher's emotional maturity, catechization of young people.